

ČEŠTÍ KRAJANÉ V BULHARSKÉM RUSE (RUSČUKU) V PRVNÍCH DEKÁDÁCH 20. STOLETÍ A JEJICH SPOLEK HAVLÍČEK*

Marek Jakoubek & Marta Mezhlumyan

Univerzita Hradec Králové

<https://orcid.org/0000-0001-7235-5327> (Jakoubek)

<https://orcid.org/0000-0002-5619-3417> (Mezhlumyan)

Czech Compatriots in Ruse (Rustchuk), Bulgaria in the First Decades of the 20th Century and their “Havlíček” Association

Abstract: *This text deals with the issue of Czech compatriots in Ruse (Rustchuk) in Bulgaria, and the local compatriots’ association Havlíček. The first part of the article is devoted to the recapitulation of domestic academic interest in Czech and Slovak compatriots in Bulgaria, focusing on the central compatriot organization in the country – the Czechoslovak National House of T. G. Masaryk in Sofia. The second part of the article presents the annotated archival document Colonization and Association Report, written by representatives of the Havlíček Association in 1929 for an exhibition of compatriot associations organized that year in Prague. The document describes the history of the Czech minority in Ruse with special attention placed on the Havlíček Association. As such, it represents a fundamental source for the study of this hitherto rather neglected and lesser known compatriot minority in Bulgaria.*

Keywords: *Ruse (Rustchuk), Czech Compatriots, Bulgaria, History, Archives*

<https://doi.org/10.14712/12128112.5124>

Tento článek je pod licencí CC BY 4.0.

* Studie je dílčím výstupem projektu specifického výzkumu Univerzity Hradec Králové „Sociálně pedagogické aspekty v práci s etnickými minoritami č. 2/II_24.“

Problematika Čechů v Bulharsku patřila před rokem 1989 v řadě ohledů ke stabilnímu předmětu zájmu tuzemské historicky orientované etnologie. Této pozornosti vděčíme za řadu dodnes platných prací (byť z pochopitelných důvodů je třeba k jejich závěrům přistupovat obezřetně), mezi nimiž klíčovou pozici zaujímá shrnující publikace *Dějiny československo-bulharských vztahů*, sepsaná pod vedením Čestmíra Amorta (Amort et al. 1980). Po jistém opadnutí zájmu, které následovalo po změně režimu a neslo s sebou i více než dekádu trvající publikační půst,¹ se ovšem opět začaly objevovat publikace zdařile navazující na nit předrevoluční badatelské tradice. Na samém počátku milénia byly publikovány Rychlíkovy syntetizující *Dějiny Bulharska* (Rychlík 2000), jejichž kapitola Nástin česko-slovensko-bulharských vztahů zahrnuje řadu pasáží věnovaných působení Čechů v Bulharsku. Ještě v prvním desetiletí nového věku pak vychází i společné dílo českých a bulharských autorů *Úloha české inteligence ve společenském životě Bulharska po jeho osvobození* (Černý – Grigorov 2008). Chronologicky následovala překladová monografie bulharského etnologa a bohemisty Vladimíra Penčeva věnovaná zrcadlové problematice Čechů (a Slováků) v Bulharsku a Bulharů v České republice (Penčev 2012). Doslova publikační explozi ovšem přinesla první léta druhé dekády. První v této řadě stojí monumentální svazek Sounáležitostí a soudržností k vzájemnému pozná(vá)ní. Sondy z kulturních vztahů mezi Čechy a Bulhary do vzniku ČSR (Černý – Gotovska-Henze – Solenkova 2021), následovaný vždy s ročním odstupem publikacemi Jakoubka a Penčeva (Jakoubek – Penčev 2022) a Jakoubka a Budilové (Jakoubek – Budilová 2023, 2024), které se tematikou Čechů v Bulharsku zabývají v celé řadě jak tradičních, tak i nových a neotřelých perspektiv a kontextů. Nasnadě je otázka – nebyla již uvedenou řadou prací tematika Čechů v Bulharsku vyčerpána? Nejsou již probádána veškerá její zákoutí? Nevíme již o Češích v Bulharsku bezmála vše? K odpovědi stačí jediné slovo – nikoli. Nevíme a nesjipše také ani nikdy vědět nebudeme. Nejen, že se s novými badatelskými postupy a výkladovými paradigmaty neustále objevují nové interpretační možnosti, ale ani klasická faktograficky orientovaná zkoumání zdaleka neřekla poslední slovo. Předkládaný příspěvek se v tomto hledu (vědomě) řadí do v zásadě pozitivisticky laděné tradice studia české přítomnosti v bulharských dějinách. Jeho cílem není předložení nové explanační matice, ale

¹ Překvapivě právě v této dekádě kulminovala aktivita na bulharské straně, publikačně korunovaná třemi svazky s názvem *Češi v Bulharsku. Historie a typologie civilizační úlohy I.-III.* (Тодоров 1995–99).

prezentace nových (historických) faktů. A to v jedné z nejtradičnějších oblastí studia Čechů v zahraničí, jejímž předmětem zájmu jsou české krajanské organizace.

V roce 1924 vznikl jako ústřední krajanská organizace, sdružující Čechy a Slováky žijící v Bulharsku, Československý národní dům T. G. Masaryka. V řadě ohledů je přitom možné Československý národní dům T.G.M. chápat jako nástupnickou organizaci spolku Čech, existujícího v Sofii již od roku 1892 (ke sloučení obou organizací došlo na základě rozhodnutí valné hromady spolku Čech v roce 1925; Brouček 1988; Jubilejní ročenka 1929: 144). Pobočky, či v dobové terminologii odbočky Československého národního domu T.G.M. byly následně zřízeny v krajanských obcích Brašljanica, Gorna Mitropolija, Märtvica (od roku 1935 přejmenována na Podem) a ve Vojvodovu (k jejich profilu viz Jakoubek 2022) Později byla zřízena ještě pobočka v české kolonii při cukrovaru v Gorné Orjachovici (Jakoubek – Lančová 2024). Vedle poboček, které vznikly jako lokální odnože ústřední organizace a v čase její založení následovaly, existovaly ovšem v organizační struktuře Československého národního domu rovněž specifické, víceméně autonomní (samosprávné) sekce, v dobové terminologii nazývané „odborné“ Československého národního domu. Jejich výrazně autonomní pozice v rámci organizace byla přitom dána do značné míry tím, že jejich existence založení ústřední organizace předcházela a součástí Československého národního domu se staly na základě rozhodnutí o sloučení, se zachováním struktury a většiny funkcí původních spolků, nově odborů. Jednalo se především o ženský dobročinný spolek České srdce (založen v Sofii 1919), tělocvičnou jednotu Sokol (založena v Sofii 1922) a svépomocný podpůrný spolek Vzájemnost (založen v Sofii 1921). Historie těchto spolků je již dnes poměrně dobře známa, a to především díky příspěvkům bratrů Minčevových, kteří se o jejich studium bratrsky podělili. Zatímco Emil se ujal (mimo jiné) zpracování problematiky Českého srdce a Vzájemnosti (Minčev 2023), Enčo zpracoval dějiny Sokola (2011, 2023). Pobočkami a odbory Československého národního domu T.G.M. se ovšem organizovaný krajanský život nevyčerpával. I po založení ústřední krajanské organizace v zemi a rozhodnutí mnoha již existujících spolků o sloučení s ústřední organizací některé další setrvaly v samostatné existenci, třebaže své aktivity v typickém případě se sofijským ústředím Československého národního domu koordinovaly. Jednou z takových samostatných organizací byl i Československý spolek Havlíček v Ruse (Ruščuku).

O Československém spolku Havlíček, založeném v roce 1919 místními krajaný v Ruse – tehdy ještě namnoze „po staru“ nazývaném Rusčuk,² v materiálech české provenience často též Ruščuk – se zmiňuje řada autorů, jak starších (Auerhan 1921: 93; Mičan 1934: 99–100), tak i současných (Minčev 2016: 181). S výjimkou krajanů v Ruse (Rusčuku) a Havlíčkovi věnované kapitole v *Jubilejní ročenice československé kolonie v Bulharsku 1868–1928* (1929) jde ale v typickém případě jen o zmínky o jeho existenci, v některých případech (Amort 1980: 155) dokonce i bez uvedení jeho názvu. Kromě uvedené kapitoly v dobové *Jubilejní ročenice* byla pak do nedávné doby nejobsáhlejší – ovšem v rozsahu jen několika řádků – publikovaným zdrojem informací o této organizaci (stejně jako o krajanech v Ruse) studie Josefa Vařeky, věnovaná Čechům v Bulharsku (Vařeka 1990). Vařekův převážně kompilační příspěvek čerpal ve většině případů ze sekundárních zdrojů (příčemž z jen těžko pochopitelných důvodů zcela opomíjí *Jubilejní ročenku*, kterou v celém textu dokonce ani jednou nezmiňuje), jen výjimečně se opíral o prameny primární. Jednou z takových výjimek byl ovšem právě rusenský Havlíček. Informace k Havlíčkovi (a obecněji i k české přítomnosti v Ruse) pocházely z dokumentu *Zpráva kolonizační a spolková*,³ uloženého v archivu Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur. Odpovídající partie Vařekova textu jsou v zásadě kusým a velmi stručným výtahem z obou zpráv. Dlouhých 32 let po zveřejnění Vařekovy studie byla ve výše zmíněné práci Jakoubka a Penčeva (2022) publikována též edice dokumentu zahrnujícího zprávy (ve formě odpovědí na zadané otázky) ze všech poboček Československého národního domu T. G. Masaryka z roku 1932, doplněné o podobně koncipovanou zprávu o spolku Havlíček v Ruse (Jakoubek 2022). Bohužel, příležitost zanechat dalším generacím zevrubné svědectví o spolku autorka textu, jednatelka spolku G. Hanzlíková, nevyužila. Její strohé, až úsečné odpovědi obsahují minimum informací, z nichž ty snad nejzajímavější se týkají počtu členů k danému roku (52), počtu československých dětí toho roku školou povinných (12) a počtu svazků v knihovně spolku (350). Pak už se, kromě těch nejobecnějších jednovětných zpráv – jako například, že [p]olitika se nepěstuje“, „[p]očet československých krajanů klesá“ a „[p]oměr občanstva mezi sebou [je] přátelský“ (ibid.: 148) – dozvídáme především to, že členové spolku žádají, „aby bylo působeno co nejúčinněji k ponechání československého konsulátu v Rusčuku“ (ibid.). Tato žádost, či spíše přání, ovšem vyšla naprázdno, neboť

² „Ruse“ (psáno též „Russe“) se stalo jediným oficiálním názvem města po jeho osvobození v roce 1878; Мичев – Коледаров 1989.

³ Kv. – Bul. – V. 2.

československý konzulát v Ruse (zřízený roku 1924) byl ještě téhož roku, tedy v roce 1932, zrušen.

Kapitola dějin, kdy jste v Bulharsku na Čechy narazili v bezmála každém odvětví, kdy se jejich počty počítaly na tisíce a kdy se proto hojně sdružovali a jejich spolková činnost vzkvétala, jsou dávno pryč. Co ovšem v této zemi zatím stále přetrvává, je dobré jméno, jemuž se zde Češi dodnes těší. O této skutečnosti se u nás málo ví, a je to škoda. I když je nejspíše zřejmé, že spolek Havlíček v Ruse a rusenští Češi obecně nebyli zásadním prvkem české přítomnosti v zemi, je neméně zřejmé i to, že byli její integrální složkou, složkou koordinující své aktivity s krajany na jiných místech Bulharska, podílející se na dobrém jménu bulharských Čechů, jak jako recipienti tohoto renomé, tak jako jeho lokální spolutvůrci. Snad si tedy i tato, po vydání *Jubilejní ročenky* před dlouhými devadesáti šesti lety v zásadě opomíjená a přehlížená, kapitola historie Čechů v Bulharsku zaslouží pozornost. Z dokumentů a prací, které se o Havlíčkovi zmiňují, jsme se již dotkli všech nám známých. S výjimkou jediného není možné z ostatních vytěžít o mnoho více, než kolik jsme uvedli. Onou výjimkou je Vařekou nalezená *Zpráva kolonisační a spolková* z Archivu Náprstkova muzea, přepis jejíž první části (proto) přinášíme níže. Ještě je ale třeba v krátkosti zmínit vztah této „Zprávy“ a opakovaně již zmiňované kapitoly Naši v Rusčuku *Jubilejní ročenky*. Je totiž poměrně zřejmé, že autor kapitoly měl obě části Zprávy (k jejich specifikaci viz ediční poznámku níže) k dispozici. Kapitola v zásadě sestává z výtahu z obou jejích částí, a to v obráceném pořadí, než jaké mají ve Zprávě samotné. Můžeme tedy soudit, že její autorem byl jeden z autorů Zprávy? Dílem ano. Pod textem kapitoly jsou uvedeni jednak Stanislav Svoboda (s dodatkem „jednatel spolku“) a jednak Josef Kulač (s doplněním „předseda“) (*Jubilejní ročenka* 1929: 236). První část Zprávy, s podtitulem *Zpráva jubilejního roku 10ti letého trvání spolku ‚Havlíček‘ v Rusčuku*, je podepsána S. Svobodou, zde s doplňkem „zapisovatel“. Druhá – a pro dějiny Havlíčka a rusenských Čechů mnohem zajímavější – kapitola ovšem jméno autora neobsahuje (z odlišného rukopisu je přitom zřejmé, že jím byl někdo jiný než S. Svoboda). Napsal tedy druhou část Zprávy J. Kulač? Je to možné. Za stávajícího stavu dostupných informací ovšem nemůže jít než o hypotézu. Jisté je pouze to, že autor/autoři kapitoly měli obě části Zprávy k dispozici a čerpali z nich, a bezmála s jistotou lze říci, že se jednalo o jediný podklad, který použili (naopak není možné nijak určit, jaká kritéria byla při přebírání odpovídajících informací, resp. znění použita). Přesto zejména ve druhém oddíle Zprávy zůstala řada cenných informací opominuta, takže i přes jisté překryvy mezi oběma texty dává smysl otisknout přepis dané části Zprávy v původním, plném znění.

Ediční poznámka

Text Zprávy, který přinášíme níže, je přepisem druhé části rukopisu uloženého v Archivu Náprstkova muzea (viz výše). V originále tato část nenese žádný podtitul, na jejím začátku se jen zopakuje obecný nadpis společný oběma částem *Zpráva kolonisační a spolková*, jímž text také uvozujeme. Obě části Zprávy, ač psány dvěma autory a poměrně odlišné koncepce, jsou sešity do jediného celku a zjevně byly jako celek zamýšleny. Pokud jde o důvody k sepsání Zprávy, na její první straně (tedy na první straně první části) čteme, že „[v] měsíci únoru [1929] byla vypracována zprava [sic] kolonisační pro výstavku zahraničních spolků v Praze“. Z názvu zmiňované zprávy lze soudit, že jde o poznámku autoreferenční, tedy že onou zmiňovanou zprávou je samotný text, ve kterém je tato poznámka uvedena. O „výstavce“, o níž se zde píše, nemáme jiné zprávy, informace je pro nás ale cenná právě jako doklad toho, že obě části Zprávy k sobě patří a tvoří celek, který byl jako takový sepsán a zaslán k prezentaci Havlíčka na uvedené akci. Kromě této informace je prakticky celý první oddíl Zprávy věnován popisu oslav desetiletého trvání spolku, jak ostatně uvádí i název této části. Tento fakt, jakož i to, že většina relevantních informací tohoto oddílu byla převzata do kapitoly *Jubilejní ročenky*, je důvodem, proč jsme se rozhodli jeho přepis neuvádět. Níže tedy prezentujeme pouze přepis oddílu druhého, věnovaného kromě historie Havlíčka také krajanské komunitě v Ruse (Rusčuku) a jejím představitelům. Text, nacházející se na (nepaginovaných) stranách 5–9 rukopisu, byl mírně upraven opravením zřejmých chyb a doplněním interpunkce tam, kde by její absence ztěžovala rozumění textu. Lexikální a formulační svéráz rukopisu zůstal zachován. Veškeré poznámky pod čarou jsou dílem autorů edice. Členění textu kopíruje členění rukopisu. Na strany originálu odkazujeme arabskou číslicí v závorce **(-5-)**.

Zpráva kolonisační a spolková

Ruščuk, v prosinci 1929

(-5-) Jedním z prvních, kteří do Ruščukku přišli, byl jakýsi p. Kubeš, obuvník, který přišel v době, kdy Bulharsko bylo ještě pod vládou Turků; nějaké zprávy o něm nejsou známy.

Nejdéle žijícím krajanem v Ruščuku je p. Jos. Dolkoš, který přišel do Ruščuku r. 1883,⁴ jsa povoláním nástrojař, a založil si dílnu na zhotovení a opravu hudebních nástrojů, byl jediným svého druhu v Bulharsku. (Fotografie jeho domu byla výstavě v Brně r. 1928.) V r. 1884 byl v Ruščuku zřízeno gymnasium „Kňjaz Boris“, a byli ministrem Konst. Jirečkem (který byl také Čech) povolány profesorské síly a to: p.p. V. Kolář, K. Milde,⁵ Jan Němec,⁶ A. Špulák⁷ a V. Emler.⁸ Kapelníkem vojenské hudby byl též Čech a během doby vystřídali se 3 kapelníci Češi, poslední z nich byl V. Pavel,⁹ který žije nyní ve Varně v pensí.

V prvním bulharském pivovaru „Sv. Petka“ v Ruščuku byli zaměstnání též naši krajané a později, když se vystavěl druhý pivovár „Habermann“,¹⁰ česká kolonie se opět o několik našich krajanů zvětšila. V r. 1914 vystavěla belgická

⁴ Mičan (1934: 100, pozn. 139) udává, že Josef Dolkoš pobýval v Ruse „od března 1882“ (stejně tak uvádí i Jubilejní ročenka 1929: 237). K jeho osobě pak Mičan dodává, že se „narodil r. 1860 v Malšovcích u Hradce Králové“ (ibid.; více k životu J. Dolkoše viz in Jubilejní ročenka 1929: 237).

⁵ Mínen Karel Milde (1852–1919), který v Bulharsku působil od r. 1879, a to na chlapeckém gymnáziu v Ruse, jako učitel geometrie, rýsování a kreslení, posléze též matematiky a fyziky (Brankov 2024: 49). V Ruse K. Milde setrval do r. 1886 (k jeho dalším osudům viz ibid.).

⁶ K osobě Jana Němce Mičan (1934: 100, pozn. 139) dodává, že J. Němec se narodil v r. 1853 v Čechách, v obci Hřiště. V Bulharsku pak působil nejprve „jako profesor matematiky v na gymnasiu v Gabrovu 1880 až 1879, odtud přišel do Ruščuku, kde zemřel r. 1906“ (ibid.). Více k J. Němcovi viz in Jubilejní ročenka 1929: 237–239; srov. též Zeman 2019: 96.

⁷ Antonín Špulák (1856–?). V letech 1880–83 působil na chlapeckém gymnáziu Kjustendilu, mezi lety 1883–85 pak ve Varně současně na chlapeckém i dívčím gymnáziu. V roce 1885 se usazuje v Ruse, kde do roku 1906 vyučuje na chlapeckém gymnáziu, ve školním roce 1906/07 pak ještě na dívčím ústavu (Zeman 2019: 108).

⁸ Václav Emler (1852–1932). Do Bulharska přišel roku 1880, pracoval jako učitel matematiky, fyziky a deskriptivní geometrie, nejprve na chlapeckém gymnáziu ve Varně (1880–86), posléze v Ruse (1886–1912) (Zeman 2019: 82).

⁹ Václav Pavel (1864, Pardubice – 6. 11. 1940, Praha). Vojenský kapelník námořní hudby, vystudoval na pražské konzervatoři klarinet u Julia Pisařovice v letech 1876–82. Vojenský kapelník námořní hudby. Působil ve Varně, od roku 1918 ve výslužbě, po přesídlení do vlasti žil v Jičíně (Odešli od nás..., 1940: 13; *Český hudební slovník osob a institucí*, heslo „Pavel, Václav“, dostupné na: https://slovník.cesky-hudebnislovník.cz/component/mdictionary/?task=record.record_detail&id=689; [cit. 2025-02-17]).

¹⁰ K tematice ruského pivovaru „Habermann“ viz Brankov 2024: 40, 43, 45, 47–50.

společnost zde cukrovar, ve kterém do dnes je zaměstnáno několik našich krajanů.¹¹ Máme zde též dva statkáře usedlé, jeden z nich je bývalý sládek z pivováru „Sv. Petka“ v Ruščuku. Usadilo se zde i několik krejčů, bednářů, zahradníků. Náš krajan p. E. Novák má své vlastní velkozahradnictví u řeky Lomu.¹² (Foto bylo též na výstavě v Brně.) Dále jsou zde usazeni jako ředitel banky, ředitel cihelny, správce cihelny, dva majitelé uzenářských závodů¹³ a jednoho květinářského závodu.¹⁴ Sládek a spolumajitel nyní nepracujícího pivováru „Habermann“ řídí se svým synem sklad Šumenského piva (Foto skladu bylo na výstavě v Brně.)

Bývalý ředitel průmyslové školy p. Jos. Vondrák, který je nyní majitelem truhlářského závodu, a jeho syn J. Vondrák **(-6-)** majitelem elektrotechnického závodu. V r. 1925 se zrušily oba pivovary a tím se kolonie značně zmenšila.

Jak již zděleno jsou naši krajani zaměstnáni v různých oborech práce. Nejvíce je jich v cukrovaru a ve dvou továrnách na zpracování kůže.¹⁵

Zákon na ochranu domácích pracovníků má značný vliv na příliv cizinců. Továrny jsou nuceny přijímat i v první řadě domácí dělnictvo, a když nemají potřebnou sílu mezi domácím dělnictvem, hlavně se to týká speciálních dělníků, mohou teprve vzít cizince, a to ještě s podmínkou, že ten vyučí té práci domácího dělníka, aby též mohl pak zaujati jeho místo; a cizinec musí pak jít hledat štěstí jinde.

Též velkou nepříjemnost mají naši lidé s osobními legitimacemi t. zv. „ličné karty“, kterou musí každý cizinec mít; ať na ní má nebo ne. Při několika člené

¹¹ Vrchním sládkem pivovaru byl Šebestián Milde (1867–1950) (Brankov 2024: 43). Ještě předtím, od r. 1894, dělal Š. Milde sládka v Pivovaru „Sv. Petka“, kde na této pozici setrval 9 let (Jubilejní ročenka 1929: 239). Do pivovaru „Habermann“ nastoupil v r. 1903 a jako sládek byl v tomto podniku činný až do r. 1925 (ibid.). „Sládkoval tedy Milde v Ruščuku plných 31 let (ibid; Mičan 1934: 100, pozn. 139). Dle Brankova (2024: 50) Š. Milde s bratrem Václavem/Venceslavem v Ruse v roce 1929 založili firmu S. & V. Milde na prodej piva. Kromě Š. Mildeho pracoval v pivovaru Haberman jako sládek také krajan Vepřek (ibid. 69).

¹² Engelbert Novák se narodil r. 1879 v Karansebeši. Do Bulharska do Ruse přišel roku 1889 se svým otcem, který zde zřídil zahradnictví, jež E. Novák po jeho smrti převzal (Jubilejní ročenka 1929: 240; Mičan 1934: 100, pozn. 139). Vedle zeleniny a květin pěstoval E. Novák také vinnou révu na rozsáhlých vinicích (Jubilejní ročenka 1929: 40).

¹³ Mičan (1934: 100, pozn. 139) i *Jubilejní ročenka* (1929: 242) zmiňují mezi rusenskými krajany osobnost Jana Šafáře (nar. 1894 v Písečné u Zamberka), majitele uzenářského závodu, v Ruse od r. 1924. Je-li dotčený jedním z uvedených uzenářů, se jeví jako pravděpodobné, být nikoli jistě.

¹⁴ Jubilejní ročenka (1929: 242) píše o rusenském krajanovi Aloisi Slezáčkovi, rodákovi z Milovic u Vyškova (nar. 1886), který v r. 1912 přijal místo správce zahradnických podniků města Ruse a po několika letech si zřídil vlastní zahradnicko-květinářskou živnost. Že jde o tutéž osobu, o které se zmiňuje autor Zprávy, je poměrně pravděpodobné, být samozřejmě nikoli jistě.

¹⁵ Kromě výše uvedených Brankov (2024: 94) zmiňuje ještě Jana Skopce (1854–1907) z Jestřabí Lhoty u Kolína, který od r. 1894 v Ruse působil v dílně truhlářské školy. V Ruse ovšem J. Skopce setrval pouze dva roky, načež se ze zdravotních důvodů přestěhoval do Sofie (ibid.).

rodině je to ročně velká položka s kterou musí každý dělník počítati. Při vydávání „ličných karet“ není žádná pravidelnost. Zákon sice nařizuje, že „ličná karta“ se vystaví na rok, a poplatek za ní i s vedlejšími poplatky je 203 lvů. Policejní úřady se však zákonem neřídí a vystaví „ličné karty“ na dobu obvyčejně mnohem kratší, buď na půl roku nebo na čtvrt roku, a poplatky vybírají také všelijak, a to vždy mnohem vyšší; tak že mnohý platí né 203 lvů, ale 1000 lvů ba i více za rok; a dovolati se spravedlnosti není možné.

Krajané jsou různých náboženství a též je tu několik krajanů bez vyznání.

Spolek „Havlíček“ v Ruščuku byl založen v r. 1919 a to na ustanovující valné hromadě konané dne 10 srpna¹⁶ v restauraci u „Starého Batemberga“ za účasti 21. krajanů. Valnou hromadu zahájil krajan p. V. Zahradník. Prvním předsedou nově založeného spolku byl p. Dolkoš, nejstarší člen čsl. kolonie, a byl předsedou až do r. 1925. Výborové schůze se konaly každý měsíc. Od ustanovující valné hromady 10/VIII. 1919 až do druhé valné hromady (-7-) konané 27/III. 1921 chybí veškeré zápisy ze schůzí. Dle zápisu z valné hromady konané 27/III. 1921 se vidí, že se členové dosti často scházeli k různým oslavám, na výletech a pod. Ve dnech 4, 5 a 6 března 1919 se konal v Sofii sjezd všech Čechoslováků v Bulharsku, na kterýž to sjezd vyslal spolek 4. delegáty. O sjezdu se zmiňovati zde nebudeme, jelikož o něm bude psáti jistě sofijský spolek.

V roce 1921 měl spolek 48 členů.

V roce 1922 byla zřízena česká jazyková škola. Do školy bylo zapsáno 14 dětí, a byla vedena pí. Němcovou, vdovou po profesoru zdejšího gymnasia. Nejvíce dětí bylo zapsáno v r. 1923. V r. 1925 se škola však pro nedostatek žactva musela zavřítí.¹⁷

V r. 1924 byl založen na podnět p. konsula Procházky dramatický odbor. První vystoupení tohoto odboru bylo Gorní Orechovici na zájezdu spolku „Havlíček“ do tamního cukrovaru. Dramatický odbor se utěšeně rozvíjel, vzláště, když bylo zřízeno stálé jeviště v nových spolkových místnostech v restauraci u „Starého Batemberga“, kterouž to restauraci měl pronajmutou čsl. příslušník Chr.¹⁸ Pavlíček. Když v roce 1927 se Pavlíček přestěhoval

¹⁶ (Mičan 1934: 99, pozn. 139) uvádí, že se tak stalo až 19. srpna. Je ovšem možné, že jde o prostou chybu, neboť vzápětí ve stejné poznámce čteme, že „ve dnech 10. a 11. srpna 1929 srpna slavil spolek Havlíček 10 let svého trvání“ (ibid. s. 100).

¹⁷ Mičan (1934: 100, pozn. 139) doplňuje, že po uzavření školy byly „[školní] pomůcky darovány školám v G. Orjachovici, [Gorné] Mitropoli a Vojvodovu“ (srov. též níže zmiňovaný osud knih z knihovny spolku).

¹⁸ Christo (Jubilejní ročenka 1929: 235).

do menších místností, nebylo již možno jeviště nechatí stále státi, muselo se skládati, a při příštím představení znovu postavit, což bylo nepříjemné. Též bylo zřízeno pěkné loutkové divadlo. Členové spolku, každý podle svých schopností pomáhal, jedni zhotovili scénu, druzí vyřezali loutky, dámy tyto loutky zase oblékly. Když bylo divadlo dokončeno, nastalo to hlavní – hráti s těmi loutkami; a to každý nedovede. To si vzal obětavě na starost p. Lazar, který každou neděli odpoledne hrál loutkové divadlo s opravdovou láskou a vždy něco nového vymyslel pro tu drobtinu, která se nemohla neděle dočkat; ač i dospělí se rádi scházivali na těchto loutkových představení. Škoda veliká, že ztráta vhodné spolkové místností učinila konec těmto krásným odpůldnům. Nyní je vše jak velké divadlo tak i loutkové složeno na půdách několika členů. **(-8-)** Ruščuk má málo restaurací vhodných pro spolkové místnosti. Jediná, která byla, se zrušila.

V letech 1924, 1925, a 1926 byl spolek na vrcholu rozkvětu v následujících letech spolkový život ochábl následkem odjezdu některých krajanů.

Počet krajanů – členů se pohyboval mezi 50 a 80 členy.

Spolek je vzdělávající a hledí združiti krajany v Ruščuku žijící, vlastní knihovnu o 299 svazcích.

Letošního roku oslaví spolek „Havlíček“ v srpnu 10 leté trvání spolku.

Seznam členů spolku se přikládá.¹⁹

V r. 1922 na valné hromadě bylo usneseno zřídit spolku „Havlíček“ českou školu, vlastně české kursy pro děti školu povinné. Vyučovalo se ve středu a v sobotu odpůldne od 2–4 hod; nejprve v privátním bytě učitelky a pak na obecné škole bulharské. Učilo se jazyku českému, dějepisu, zeměpisu, krasopisu, národním písním a ručním pracím. V prvním školním roce 1922 bylo zapsáno 14 dětí a v následujícím 1923–24 bylo nejvíce dětí, totiž 16, různého stáří od 6–15 let; a učilo se společně. Potřebné učebnice pro 5 školních roků darovalo spolku ministerství školství a národní osvěty. Knihy tyto po zrušení kursů byly darovány českým školám v Bulharsku v Gorni Orechovici, Dolní Mitropoli²⁰ a Vojvodovu. Bulharským nařízením, že do práce se mají přijímati jen bulharští příslušníci, mnoho našich krajanů se odstěhovalo, a tím se zmenšil počet žáků až na jednoho a bylo příčinou zrušení školy v r. 1925. Na škole vyučovala učitelka p. R.²¹ Němcová, vdova po profesoru gymnasiálním.

¹⁹ Bohužel, avizovaný příložený seznam není ke Zprávě přiložen, resp. nedochoval se jako její součást.

²⁰ Nejspíše omyl. Slovenští krajané žili v obci Gorna Mitropolijska na plevenskú.

²¹ Růženou (Míčan 1934: 99, pozn. 136; *Jubilejní ...* 1929: 239).

Česká škola se zrušila, ale za to Němci si zde zřídili školní palác, kde mají obecnou, měšťanskou a obchodní školu a večerní kursy pro dospělé. Nevyhovující jim budovu německé školy vystavěné před balkánskou válkou po světové válce hned prodali francouzským školním bratrům, a na místě ní si vystavěli moderní a mnohem větší ve středu města. **(-9-)** Ač zde není tolik německých dětí, by se jim musela vystavěti tak velká budova, aby se snad zachránili své mateřštině. Zdejší německá kolonie není tak velká ani tak bohatá, by si sama ze svých prostředků bez pomoci německé vlády mohla vystavěti takový školní palác. Většina dětí, které navštěvují tuto školu, jsou bulharské a jiné národnosti.

Zde se vidí, jak Němci propagují svoji národnost. V celém městě ani jedna bulharská školní budova se nemůže německému školnímu paláci vyrovnati.

Míti národní dům zde v Ruščuku bylo a je přáním všech zde usedlých krajanů, ale zůstane jen přáním. Zdejší česká kolonie je poměrně chudá, aby sama bez cizí, totiž bez pomoci z Čech mohla si vystavěti byt sebe menší domek; život by byl jistě mnohem družnější a nesplynul by český živel tak rychle se okolím. Národní dům má velký význam pro udržení ducha českého. A právě, že zde nejsou restaurace tak zřízeny, nemají totiž vedlejších místností, které by se hodily pro spolkové místnosti; proto je nutnost takového vlastního domu tím naléhavější. Bohužel zůstane naše přání jen přáním.

Marek Jakoubek je sociální antropolog, působí jako docent Ústavu sociálních studií Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Kontakt: marek.jakoubek@uhk.cz

Marta Mezhlumyan je sociální a kulturní antropoložka, působící jako nezávislá badatelka. Kontakt: marta.mezhlumyan@gmail.com

Literatura

- Amort, Čestmír et al. 1980. *Dějiny československo-bulharských vztahů*. Praha: Academia.
- Auerhan, Jan. 1921. *Čechoslováci v Jugoslavii, Rumunsku a Bulharsku*. Praha: Melantrich.
- Brankov, Nikolay. 2024. „České stopy v bulharském průmyslu (1878–1947). Historie, zakladatelé, architektura.“ Pp. 35–124 in Marek Jakoubek – Lenka J. Budilová a kol.: *Češi v moderních bulharských dějinách*. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- Brouček, Stanislav. 1988. „Nad spolkovou činností Čechů a Slováků v Sofii.“ Pp. 72–89 in *Češi v zahraničí 3*. Praha: ÚEF ČSAV.
- Černý, Marcel – Grigorov, Dobromir (eds.) 2008. *Úloha české inteligence ve společenském životě Bulharska po jeho osvobození / Ролята на чешката интелигенция в обществения живот на следосвобожденска България*. Praha / Прага:

- Velvyslanectví Bulharské republiky v České republice / Посолство на Република България в Чешката република.
- Černý, Marcel – Gotovska-Henze, Teodorička – Solenkova, Ljubomila. 2021. *Sounáležitost a soudržnost k vzájemnému pozná(vá)ní. Sondy z kulturních vztahů mezi Čechy a Bulhary do vzniku ČSR*. Praha: Slovanský ústav AV ČR.
- Jakoubek, Marek – Penčev, Vladimír. 2022. *Češi a Slováci v Bulharsku. Příspěvky ke studiu české, slovenské a československé krajaenské přítomnosti v bulharských zemích*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek. 2022. „Pobočky Československého národního domu ‚T. G. Masaryk‘ v Sofii – stav k roku 1932.“ Pp. 103–152 in Marek Jakoubek – Vladimír Penčev: *Češi a Slováci v Bulharsku. Příspěvky ke studiu české, slovenské a československé krajaenské přítomnosti v bulharských zemích*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek – Budilová, Lenka J. (eds.). 2023. *Češi v Bulharsku. Od osvobození Bulharska do konce druhé světové války*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Jakoubek, Marek – Budilová, Lenka J. a kol. 2024. *Češi v moderních bulharských dějinách*. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- Jakoubek, Marek – Lančová, Tereza. 2024. „Staré i nové poznatky o ‚českém‘ cukrovaru v Gorné Orjachovici.“ Pp. 125–145 in Marek Jakoubek – Lenka J. Budilová a kol.: *Češi v moderních bulharských dějinách*. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- Jubilejní ročenka. 1929. *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku 1868–1928*. Sofie: Československý národní dům T. G. M.
- Míčan, Vladimír. 1934. *Nevratem v nový svět. O československých osadnících, jejich náboženských, školských, osvětových, hospodářských aj. poměrech v Bulharsku*. Brno: Knihnice Biblické jednoty.
- Minčev, Emil. 2023. „Odbory spolku ‚Čech‘ a ‚Československého národního domu T. G. Masaryka v Sofii‘ v letech 1919–1939.“ Pp. 91–106 in Marek Jakoubek – Lenka J. Budilová a kol.: *Češi v moderních bulharských dějinách*. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- Minčev, Emil. 2016. *Česká komunita v Sofii od osvobození Bulharska v roce 1878 do konce druhé světové války. Dějiny, procesy, osobnosti, společenský a každodenní život*. Díl I. Rukopis disertační práce obhájené na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice.
- Minčev, Enčo. 2011. *Sokol v Bulharsku*. Rukopis diplomové práce obhájené na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice.
- Minčev, Enčo. 2023. „Počátky Sokola v Bulharsku.“ Pp. 107–131 in Marek Jakoubek – Lenka J. Budilová a kol.: *Češi v moderních bulharských dějinách*. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- Odešli od nás. 1940. „Odešli od nás ...“ *Hudební zpravodaj* 9 (11–12), 1940: 13 (28. 12. 1940).
- Penčev, Vladimír. 2012. *Po serpentínách sebepoznání a poznání toho druhého. Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice*. Praha: Fakulta humanitních studií UK.
- Rychlík, Jan. 2000. *Dějiny Bulharska*. Praha: NLN.

Vařeka, Josef. 1990. „Češi v Bulharsku.“ *Český lid* 77, 1990, 2: 81–88.

Zeman, Pavel. 2019. *Česká inteligence v Bulharsku v letech 1878–1912. Život a práce českých učitelů*. Rukopis disertační práce obhájené na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.

Мичев, Николай – Коледаров, Петър. 1989. *Речник на селищата и селищните имена в България 1878–1987*. София: Наука и изкуство.

Тодоров, Величко et al. 1995, 1996, 1999. *Чехи в България. История и типология на една цивилизаторска роля I–III*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.